

Dobrovoľné príspevky na verejné statky: Spoločensko-ekonomické súvislosti a význam občianskeho crowdfundingu¹

Eva Sirakovová² – Anetta Čaplánová³

Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta,

Voluntary Contributions to Public Goods: Socio-Economic Implications and the Role of Civic Crowdfunding. The penetration of the behavioral approach to economic models and policymaking has recently become relatively widespread. It has also affected the area of financing and provision of public goods, as in the current economically complex situation brought forward also the question whether public goods and services can also be financed by the private sector. The aim of the article is to provide an overview of alternative mechanisms of financing of public goods with a particular emphasis on the voluntary contribution mechanism (VCM) and explain which factors motivate people to voluntarily contribute to the financing of publicly beneficial projects. We examine behavioral and sociological factors such as altruism, reciprocity and conditional cooperation and their relevance for the decision of individuals to contribute to financing of public goods. One of the existing alternatives is civic crowdfunding, which provides an institutional mechanism for individual voluntary contributions to publicly beneficial projects. We study also its potential and limitations.

Sociológia 2023, Vol. 55 (No. 3: 341-365)

<https://doi.org/10.31577/sociologia.2023.55.3.13>

Key words: *Public goods; private financing of public goods; behavioural economics; experimental economics; voluntary contribution mechanism; civic crowdfunding*

Úvod

Priemerný sociologických, psychologických a behaviorálnych vied do ekonómie a jej modelov je v súčasnosti pomerne výrazný. Na jeho základe začali v poslednom období vznikať nové vedecké prístupy, ktoré do ekonomických modelov, založených často na využití matematických a štatistických metód, využívajú prístupy zo sociológie a psychológie. Prejavuje sa to aj pri skúmaní najvhodnejších spôsobov poskytovania a financovania špecifickej skupiny statkov, za ktorých poskytovanie často preberá zodpovednosť štát a ktoré sa zvyknú označovať ako verejné statky.

Tento interdisciplinárny prístup sa pretavil aj do vzniku behaviorálnej ekonómie, ktorá využíva poznatky zo psychológie, ale aj sociológie na vysvetlenie motívov rozhodovania sa ľudí o ekonomických ale aj neekonomických oblastiach života. Tento výskumný program získal veľkú pozornosť a uznanie,

¹ Tento článok vznikol s podporou projektu VEGA č. 1/0545/23 Zlepšovanie fungovania ekonomických procesov využitím poznatkov behaviorálnej ekonómie (Teoretický a empirický prístup).

² Korešpondencia: Ing. Eva Sirakovová, PhD., Katedra ekonomickej teórie, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovenská republika. E-mail: eva.sirakovova@euba.sk

³ Korešpondencia: prof. Ing. Anetta Čaplánová, PhD., Katedra ekonomickej teórie, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovenská republika. E-mail: anetta.caplanova@euba.sk

o čom svedčí aj to, že Danielovi Kahnemanovi⁴ bola ako prvému neekonómovi v roku 2002 udelená tzv. *Nobelova cena za ekonómiu*⁵, za prínos k integrácii psychologického výskumu do ekonomickej vedy. Súčasťou tohto prístupu je napríklad využitie behaviorálnych postrčení, ktoré sa čoraz viac využívajú pri tvorbe politik, keďže pomocou nenákladných opatrení umožňujú dosiahnuť žiaduce výsledky a motivovať ľudí k lepšiemu konaniu.

Osobitne dôležité je efektívne využitie verejných zdrojov a ich nasmerovanie tam, kde je to nevyhnutné. Využitie behaviorálneho prístupu ukazuje, že na rozdiel od záverov štandardnej ekonómie, sú ľudia často ochotní sa dobrovoľne podieľať na financovaní statkov, ktoré zvykol poskytovať verejný sektor. Poukazuje na to aj vznik online platforiem, ktoré vytvorili infraštruktúru pre to, aby na ich financovanie bolo možné využiť dobrovoľné príspevky od občanov a v poslednom období vznikli aj v Slovenskej republike.

Príspevok je štruktúrovaný nasledovne. V nasledujúcej časti sa zaoberáme vysvetlením teoretických prístupov k verejným statkom, ďalej venujeme pozornosť možnostiam ich súkromného poskytovania a skúsenostiam s ním, pričom sa sústreďujeme najmä na špecifickú formu súkromného poskytovania verejných statkov, tzv. občianskemu kolektívnemu financovaniu. Osobitnú pozornosť venujeme sociologickým a behaviorálnym faktorom, ktoré ovplyvňujú rozhodovanie ľudí o tom, či na financovanie verejného statku dobrovoľne prispievajú. V závere článku diskutujeme ďalšie smerovanie výskumu a praxe v tejto oblasti.

Od štandardnej k alternatívnym teóriám verejných statkov

Pojem verejný statok je jedným z kľúčových v ekonómii verejného sektora. Tradične sa jeho vysvetlenie spája s menom amerického ekonóma P. A. Samuelsona, ktorý charakterizoval verejný statok ako „statok, ktorý spotrebúvajú všetci jednotlivci spoločne, v zmysle, že jeho spotreba jedným jednotlivcom neznižuje spotrebu tohto statku iným jednotlivcom“ (Samuelson 1954: 387). Z tejto definície vyplýva, že čistý verejný statok má dve hlavné vlastnosti: nerivalitu v spotrebe a nevylúčiteľnosť zo spotreby. Nerivalita spotreby znamená, že s poskytnutím statku dodatočnému jedincovi, nie sú spojené žiadne dodatočné náklady, nevylúčiteľnosť zo spotreby poukazuje na to, že ak sa statok poskytuje, nie je možné jedinca z jeho spotreby pri primeraných nákladoch vylúčiť. Dôsledkom takejto jednoznačnej definície a striktno definovaných vlastností verejného statku bolo, že od päťdesiatych rokov minulého

⁴ Toto ocenenie získal len Daniel Kahneman, keďže sa udeľuje len žijúcim osobnostiam a Amos Tversky zomrel v roku 1996.

⁵ Ide o Cenu Švédskej národnej banky za ekonomicke vedy na pamiatku Alfreda Nobela.

storočia, uvažovanie o verejných statkoch smerovalo k ich verejnému financovaniu a často aj poskytovaniu, keďže z dôvodu existencie problému čierneho pasažiera⁶, sa ich súkromné poskytovanie považovalo za neefektívne, dokonca vo viacerých prípadoch za nemožné.

Samuelsonova definícia verejných statkov sa takmer bezprostredne po jej publikovaní dočkala prvej kritiky, ktorá sa zamerala na nerealistickosť jej predpokladov v reálnych ekonomických podmienkach. Napríklad Margolis (1955), poukázal na to, že pri takých službách, ako je vzdelanie, zdravotná starostlivosť či diaľnice, ich spotreba jedným subjektom znižuje dostupnosť ich využitia pre iných.

Aj keď je zrejmé, že Margolis použil ako príklady verejných statkov zmiešané statky, ktoré sa aj podľa Samuelsona vyznačujú určitou mierou vylúčiteľnosti zo spotreby a rivalitou spotreby, je aktuálna otázka, či Samuelsonova definícia nie je príliš striktná a obmedzujúca.

Statok, ktorý má obe základné vlastnosti – nerivalitu v spotrebe a nevylúčiteľnosť zo spotreby je považovaný v súlade so Samuelsonovou teóriou verejných statkov (Samuelson, 1954) za čistý verejný statok (angl. pure public good). Čistý verejný statok sa v realite takmer nevyskytuje.

Na opačnej strane spektra sa nachádzajú súkromné statky, t. j. ktoré sa vyznačujú vylúčiteľnosťou zo spotreby a rivalitou spotreby, napríklad jedlo, oblečenie, bývanie, automobily alebo akékoľvek trhom obchodovateľné statky a služby. Do tretej kategórie patria tzv. zmiešané statky (Musgrave – Musgrave 1989), ktoré spĺňajú buď jednu z vlastností verejných statkov, alebo obe spĺňajú len čiastočne. Za zmiešané statky sa považujú predovšetkým spoločné zdroje a klubové statky. Teóriu klubových statkov rozpracoval J. Buchanan (Buchanan 1965). Práve v prípade tohto typu statkov existujú možnosti pre ich poskytovanie s využitím súkromného financovania. Príkladmi týchto statkov môžu byť tzv. lokálne verejné statky, napr. parky, športové, kultúrne či rekreačné zariadenia, pri ktorých je možné regulovať počet ich užívateľov. Pri využití dobrovoľnej spolupráce jednotlivcov možno zabezpečiť ich financovanie a poskytovanie. Ľudí k takejto spolupráci môžu motivovať sociálne, psychologické, alebo behaviorálne podnety, napr. dodržiavanie sociálnych noriem, altruizmus, efekt uspokojenia a iné. Výhody, ktoré vyplývajú zo spolupráce v rámci danej skupiny, by mohli riešiť problém čierneho pasažiera a eliminovať jeho vplyv pri ich poskytovaní.

⁶ Problém čierneho pasažiera súvisí so spomenutými vlastnosťami verejných statkov. Štandardná teória predpokladá, že ak subjekt môže spotrebúvať statok bez toho, aby zaň platil, urobí tak. Ak nemožno jednotlivca vylúčiť zo spotreby tohto statku nebude ochotný dobrovoľne na jeho financovanie prispievať, bude čiernym pasažierom. K tomu, aby prispel ho môže prinútiť len štát.

Prístup k súkromnému financovaniu (lokálnych) verejných statkov vychádza z analýzy správania sa ľudí v skupinách, ktoré ovplyvňujú viaceré ekonomické, sociologické, a iné faktory, napr. rešpekt, priateľstvo, túžba po získaní prestíže a podobne. V malých skupinách môže byť súkromné poskytovanie verejných statkov vhodným mechanizmom, keďže umožňuje dosiahnuť skupinové ciele, napríklad prostredníctvom využitia sociálneho tlaku (Olson 1965).

Olsonovu hypotézu podporujú aj závery novších výskumov, keď napríklad Conlon a Pecorino (2021), tiež dospeli k záveru, že efektívne poskytovanie verejných statkov na dobrovoľnom princípe je možné využiť skôr v menších skupinách.

Bergstrom et al. (1986) rozpracovali model súkromného financovania verejného statku založený na dobrovoľnom prispievaní. Ide o statický model dobrovoľných príspevkov jednotlivcov, ktorí sa rozhodujú, akou sumou dobrovoľne prispedia na poskytovanie čistého verejného statku. Množstvo poskytnutých verejných statkov však môže byť nedostatočné, keďže na pokrytí celkových hraničných nákladov na zabezpečenie poskytovania verejného statku sa podieľajú všetci jednotlivci, pričom však všetci získavajú rovnaký (pomerný) úžitok z tohto verejného statku (Bergstrom et al. 1986).

Miller (1993) považuje za nevyhnutné zaoberať sa pri súkromnom poskytovaní verejných statkov otázkou, pri splnení akých predpokladov budú ľudia vzájomne spolupracovať, aby boli pripravení uplatniť princíp spravodlivosti pri ich financovaní. Podľa neho nie je vhodné opierať súkromné príspevky na verejné statky len o motiváciu jednotlivcov, keďže ju nepovažuje za dostatočný impulz k úspešnej spolupráci pri dobrovoľnom prispievaní na ich financovanie.

Behaviorálne prístupy k skúmaniu ochoty ľudí prispievať na financovanie verejných statkov

V prechádzajúcej časti sme zhrnuli tradičný prístup k verejným statkom, ktorý je založený na tzv. čistej teórii verejných statkov, ktorá bola dlhodobo súčasťou hlavného prúdu ekonómie. Odklon od hlavného prúdu do určitej miery vyvolala behaviorálna ekonómia, ktorá sa snaží identifikovať odchýlky od racionality v rozhodovaní subjektov a tento prístup neobišiel ani teóriu verejných statkov. Čistá teória verejných statkov pokladá ľudí za subjekty motivované len vlastným záujmom, pričom nezohľadňuje behaviorálne faktory, napr. skúsenosti ľudí, zmysel pre spravodlivosť, vnímanie vlastného bohatstva, darcovstvo, altruizmus a pod. Behaviorálna veda poukazuje na to, že tieto faktory môžu výrazne ovplyvňovať správanie ľudí, ktorého výsledkom je odklon od predikcií štandardného modelu. Behaviorálna ekonómia rozširuje prístupy štandardnej ekonomickej teórie zohľadňujúc psychologické aspekty správania

sa jednotlivcov (Diamond – Vartiainen 2007). Potom je možné presnejšie predpovedať, ako sa budú subjekty v rôznych situáciách správať. Podľa behaviorálneho prístupu sa ľudia často nesprávajú racionálne, ale ich rozhodnutia sú ovplyvnené kognitívnymi skratkami a heuristikami, ktoré vedú k systematickým odchýlkam v ich správaní a rozhodovaní od racionality. Označujú sa aj ako behaviorálne skreslenia (Thaler 2017). K najznámejším patrí napr. averzia voči strate, efekt ukotvenia, mentálne účtovníctvo, majetnícky efekt, hyperbolické diskontovanie, a iné.

Skúmanie správania ľudí teóriou hier vytvorilo predpoklady pre rozpracovanie mechanizmu dobrovoľného prispievania v experimentálnom prostredí, ktorý skúma ochotu ľudí dobrovoľne sa podieľať na financovaní verejných statkov. Tento mechanizmus je založený na tzv. hre s verejnými statkami, ktorá má spravidla formu jednoduchej investičnej hry, v ktorej sa účastníci rozhodujú o vkladani prostriedkov na dva typy účtov – súkromný a skupinový. Skupinový účet reprezentuje verejný statok. Účastníci stoja pred dilemou, či majú prispieť na verejný statok, alebo nie. Skúmajú sa ich rozhodnutia pri rôznych nastaveniach hry. Prienik sociológie, ekonómie a psychológie možno nájsť v rôznych bežných životných rozhodnutiach, v ktorých sú subjekty vystavené sociálnej dileme. Napr. Fiedler, Glöckner a Nicklisch (2012) uvažujú so situáciou, keď sa obyvatelia dvoch obcí rozhodli postaviť most cez rieku, ktorá ich oddeľuje. Most by bol prospešný pre obe obce, na jeho postavenie je však potrebné vynaložiť istú sumu peňazí. Predpokladajme, že všetky príspevky sú dobrovoľné, z mosta by mal úžitok každý (viedol by k maximalizácii spoločenských cieľov) a nikoho nie je možné z používania mosta vylúčiť. Spoločenskú dilemu charakterizuje tzv. spoločensky efektívne správanie, keď by všetci prispeli na výstavbu, ktoré je však v rozpore s individuálnym záujmom (byť čiernym pasažierom). Inými príkladmi môže byť ochrana životného prostredia, platba za verejnú televíziu alebo dopravu, komunitné hlasovanie a pod. Všetky tieto situácie majú spoločnú črtu, keď sa subjekty musia rozhodnúť, či budú spolupracovať, alebo nie. Mnohé z uvedených situácií sa pravidelne opakujú.

Behaviorálne hry so strategickými interakciami je možné realizovať s rôznym počtom opakovaní, môže ísť o jednokolovú, dvojkolovú, alebo viackolovú hru. Spravidla sa sleduje správanie sa ľudí v menších skupinách, spravidla štyroch až piatich osôb. Na to, aby mali účastníci motív odhaliť svoje reálne preferencie, sa využívajú monetárne stimuly. Informácie, ktoré majú účastníci experimentu k dispozícii, musia byť prísne kontrolované experimentátorom. Prvé experimenty (napríklad Bohm 1972; Marwell – Ames 1979, 1980) ukázali, že pomerne veľký počet ľudí bol ochotných prispievať na financovanie verejných statkov, aj keď sa mohli stať čiernymi pasažiermi. Tieto experimenty skúmali aj vplyv veľkosti skupiny na výšku dobrovoľných príspevkov jednot-

livcov. Vychádzali z hypotézy, že vo väčších skupinách bude veľkosť dobrovoľných príspevkov nižšia, keďže sú v nich sociálne väzby medzi ľuďmi nižšie. Skúmali aj ďalšie faktory, ktoré by mohli ovplyvniť výšku príspevkov, napr. možnosť nezáväznej komunikácie medzi účastníkmi experimentu, ktorá zvýšila priemernú výšku individuálnych príspevkov (Isaac – Walker 1988).

V Českej republike sa uskutočnil výskum mechanizmu dobrovoľného prispievania vo forme jednoduchšej lineárnej hry s verejnými statkami a s pridaním bodu zabezpečenia, t. j. minimálnej hodnoty, ktorá je podmienkou pre financovanie daného projektu, na vzorke študentov (Špalek – Berná 2011). V tomto laboratórnom experimente sa potvrdil vplyv prídania bodu zabezpečenia na výšku dobrovoľných príspevkov jednotlivcov. Pozitívny vplyv na zvýšenie spolupráce malo tiež umožnenie komunikácie medzi účastníkmi.

Tabarrok (1998) navrhol nový typ mechanizmu, v ktorom sa príspevky vrátia prispievateľom, ak sa nedosiahne bod zabezpečenia, a tí dostanú navyše aj odmenu. Táto modifikácia mala za cieľ čo najviac znížiť počet čiernych pasažierov, keďže človek, ktorý dobrovoľne prispel na verejné statky má istotu, že statok sa buď bude poskytovať, alebo sa mu vráti jeho príspevok, a navyše dostane aj odmenu za to, že sa rozhodol dobrovoľne prispieť.

Tento mechanizmus bol experimentálne otestovaný v laboratóriu (Cason – Zubrickas 2017). V tých nastaveniach, v ktorých sa použila modifikácia v podobe kombinácie zabezpečovacieho bodu a bonusu za prispievanie, bol vybraný vyšší objem príspevkov na financovanie verejných statkov a zabezpečovací bod bol častejšie dosiahnutý. Klesol aj počet čiernych pasažierov. Tento mechanizmus je možné použiť aj pri projektoch crowdfundingových platforiem, kde môže výrazne zvýšiť pravdepodobnosť ich úspešnosti.

Výsledky uskutočneného behaviorálneho výskumu v oblasti verejných statkov ukazujú, že problém čierneho pasažiera nie je taký významný, ako predpokladá štandardný prístup. Veľa ľudí sa nestane čiernymi pasažiermi ani vtedy, keď im to podmienky umožnia.

Sociologické, psychologické a behaviorálne faktory ovplyvňujúce rozhodnutia ľudí o dobrovoľnom prispievaní na financovanie verejných statkov

Okrem vplyvu veľkosti skupiny boli v literatúre identifikované aj ďalšie faktory, ktoré preukázateľne ovplyvňujú rozhodnutia ľudí o tom, či na financovanie verejného statku dobrovoľne prispedia.

Za kľúčové faktory možno považovať učenie sa a komunikáciu. Výsledky výskumu poukazujú na to, že pri opakovaných experimentoch, objem dobrovoľných príspevkov klesá. Vysvetľuje sa to faktorom učenia sa počas jednot-

livých kôl experimentu. Andreoni (1988) uskutočnil experiment, v ktorom subjekty rozdelil na „partnerov“ a „cudzincov“. Hlavným cieľom tohto výskumu bolo zistiť, či sa subjekty budú učiť zo skúseností v predchádzajúcich kolách a povedie ich to k tvorbe stratégií. Skupina „partnerov“ mala v každom kole experimentu rovnaké zloženie, zatiaľ čo v skupine „cudzincov“ sa v každom kole menilo zloženie skupiny. V oboch skupinách výška dobrovoľných príspevkov na verejné statky klesala v každom ďalšom kole experimentu, čo podporovalo hypotézu o učení sa jeho účastníkov. Príspevky v skupine „cudzincov“ však boli v poslednom kole takmer o 20 percent vyššie, ako v skupine „partnerov“, pričom „cudzinci“ prispeli za celý experiment väčšou sumou.

V správaní sa „cudzincov“ a „partnerov“ sa preukázali aj medzinárodné rozdiely. Burlando a Hey (1997) zistil, že vo Veľkej Británii „cudzinci“ prispievali viac ako „partneri“, v Taliansku však „partneri“ prispievali viac ako „cudzinci“. Medzi subjektmi z Veľkej Británie sa navyše nachádzal aj väčší počet čiernych pasažierov.

Kurzban a Houser (2011) rozdelili hráčov na spoluhráčov (ak vkladali 100 % prostriedkov na spoločný účet), čiernych pasažierov (ak nevkladali na spoločný účet žiadne prostriedky) a podmienených spoluhráčov (ak prispievali na spoločný účet približne vo výške priemerného vkladu skupiny). Existencia jednotlivých typov hráčov výrazne ovplyvnila, ako sa správala celá skupina. Skupiny, v ktorých neexistovali čierni pasažieri, boli oveľa úspešnejšie z hľadiska objemu prostriedkov vložených na spoločný účet. Okrem toho, existencia čiernych pasažierov v skupine, viedla k zníženiu výšky príspevkov na spoločný účet v čase. Existencia čiernych pasažierov teda neovplyvnila len výšku príspevkov na skupinový účet, ale podmienila aj pokles príspevkov v čase, keďže členovia skupiny pozorovali priemerné vklady v jednotlivých kolách experimentu a podľa nich prispôbovali vlastné príspevky na spoločný účet.

V laboratórnom experimente uskutočnenom s rovnakým dizajnom v štyroch krajinách (Japonsku, Holandsku, Španielsku a USA) (Brandts et al. 2004) však zistili iba mierne odchýlky správania sa ľudí, t. j. žiadna krajina nevykazovala signifikantné rozdiely v správaní sa účastníkov experimentu. Ak by sa však experiment uskutočnil v teréne, jeho výsledky v jednotlivých krajinách by sa mohli líšiť, napr. v dôsledku kultúrnych a inštitucionálnych rozdielov.

Viacere štúdie analyzovali aj vplyv možnosti komunikácie medzi subjektmi. Skúmali sa rôzne formy komunikácie, napr. komunikácia pred začatím hry, resp. medzi jednotlivými kolami experimentu. Už prvé uskutočnené experimentálne štúdie (Isaac – Walker 1988) potvrdili, že nezáväzná komunikácia medzi účastníkmi, vedie k vyššiemu objemu príspevkov a prispieva k zníženiu

počtu čiernych pasažierov. Andreoni a Rao (2011) uskutočnili experiment, v ktorom mohol raz komunikovať len darca, v alternatívnych nastaveniach len príjemca, obaja, resp. nikto. Ak mohol komunikovať len darca vyzbieralo sa výrazne menej prostriedkov, ako v situácii bez možnosti komunikácie. Najviac prostriedkov sa vyzbieralo v prípade možnosti obojstrannej komunikácie.

Experiment, ktorého účastníci boli študenti vysokých škôl na Slovensku (Mikušová Meričková – Stejskal 2014), skúmal ochotu dobrovoľne prispievať na kolektívny statok. Jeho výsledky ukázali, že keď účastníci nemali možnosť spolu komunikovať, správali v súlade s koncepciou homo economicus, t. j. neprispievali na kolektívny účet a ani medzi sebou nekooperovali. Keď im bola umožnená komunikácia, situácia sa zmenila a nastal posun smerom ku kooperácii a k zvýšeniu dobrovoľných príspevkov na skupinový účet.

Zo sociologického hľadiska sa spolupráca ľudí v skupine zameranej na dobrovoľné prispievanie na verejné statky skúmala v kontexte neformálnych sankcií. Štúdia Masclet et al. (2003) ukázala, že nepeňažné sankcie majú rovnaký efekt na zvyšovanie príspevkov v mechanizme VCM ako peňažné sankcie (najmä v prvých kolách experimentu). Neformálne sankcie merali prostredníctvom vyjadrenia účastníkov vo vzťahu k ich súhlasu/nesúhlasu s výškou príspevku ostatných členov skupiny.

Balliet et al. (2009) ukázali, že spoluprácu ľudí ovplyvňuje tzv. orientácia na spoločenské hodnoty (angl. Social Value Orientation, SVO). Tá sa považuje za určitý druh trvalej osobnostnej štruktúry, ktorú možno merať hodnotením preferencií pre konkrétne rozdelenie výsledkov pre seba a pre iných v hrách so strategickými interakciami. Vo všeobecnosti platí, že individualisti a súťaživí ľudia prispievajú na verejné statky menej, altruisti a ľudia preferujúci spoluprácu, majú tendenciu prispievať viac.

Simpson and Miller (2015) analyzovali sociologické faktory formujúce spoluprácu a pro-spoločenské správanie. Zamerali sa najmä na pravidlá, reputáciu a vzťahy v rámci skupín. Výskum poukazuje na dôležitosť spoločenských noriem pri podnecovaní pro-spoločenského správania. Reputácia zvýrazňuje benefity ako napr. dary, prestíž či vplyv, ktoré jednotlivci môžu získať, ak prekonajú svoj vlastný záujem a začnú sa správať pro-spoločensky. Budovanie vzťahov súvisí s formovaním pro-spoločenského správania najmä z hľadiska umiestnenia jednotlivcov v rámci spoločenských sietí. Husté spoločenské siete s dynamickou schopnosťou aktérov vytvárať a rozpúšťať vzťahy majú tiež tendenciu podnecovať k väčšej spolupráci. Výskum však tiež ukazuje, že táto kategória sociálnych mechanizmov nie je veľmi účinná na podporu spolupráce. Husté siete s vysokou úrovňou neformálneho monitorovania a sankcionovania môžu podkopať všeobecnú dôveru, čo obmedzuje možnosti pre vytváranie produktívneho a kooperatívneho úsilia medzi jednotlivcami.

Dôležitosť využitia spoločenských noriem pri zvyšovaní úrovne spolupráce medzi ľuďmi zdôrazňujú aj Podder a Righi (2023). Závety ich výskumu naznačujú, že využívanie spoločenských noriem viedlo k rastu miery spolupráce v hre s verejnými statkami, pričom spolupráca bola vyššia, ak bol počet ľudí v skupine nižší.

Ďalšími skúmanými faktormi sú altruizmus a efekt uspokojenia. Modely dobrovoľného darcovstva sú často založené na altruizme, charitatívnych, resp. medzigeneračných transferoch. Charita sa často považuje za osobitný typ verejného statku a charitatívne darcovstvo sa spája s altruistom, keď človek niečo daruje z vlastného presvedčenia, pričom za to nepožaduje recipročné výhody. Andreoni (1990) rozšíril model darcovstva založený na altruistickom správaní o efekt uspokojenia. Ľudia prispievajú na verejné statky z altruistických dôvodov, pričom z altruizmu im plynie subjektívny pocit uspokojenia. S využitím tohto prístupu možno analyzovať aj ochotu ľudí dobrovoľne sa podieľať na financovaní iných verejných statkov, napr. lokálnych verejných statkov.

Existujú aj vedecké dôkazy, že samotný altruizmus má neurologický základ. Štúdie využívajúce skenovanie mozgu naznačujú, že tzv. čistý altruizmus ako aj efekt uspokojenia stimulujú tie oblasti mozgu, v ktorých prebieha spracovávanie odmien, resp. súvisia odmeňovaním (Harbaugh et al. 2007).

Experimentálne testovanie altruizmu možno realizovať s využitím tzv. diktátorskej hry (angl. dictator game), v ktorej vystupujú dva subjekty – diktátor a prijímateľ. Diktátor rozdeľuje peňažné prostriedky medzi seba a prijímateľa, pričom prijímateľ nemá možnosť zasiahnuť do jeho rozhodovania a nemá ani možnosť rozhodnúť sa, či určenú sumu príjme, alebo odmietne. Úloha prijímateľa je tak čisto pasívna. Výsledky početných experimentov využívajúcich diktátorskú hru (napr. Bardsley 2008; Benenson – Pascoe – Radmore, 2007; Servátka 2009) nie sú konzistentné, ale podobne ako pri hre s verejnými statkami aj v tomto prípade platí, že aj keď diktátori majú vytvorené podmienky na to, aby prijímateľom nedali nič, sa často bez akýchkoľvek ekonomických stimulov rozhodnú časť peňažných prostriedkov darovať prijímateľom.

Príjem a bohatstvo sú ekonomické faktory, ktoré sa tiež ukázali ako významné, z hľadiska motivácie ľudí zapájať sa do mechanizmov dobrovoľného prispievania. Viaceré štúdie sledovali, či nízkopríjmoví účastníci prispievajú menej, alebo, či ich rozhodnutie ovplyvní poznanie, že medzi účastníkmi existujú príjmové rozdiely. Buckley a Croson (2006) zistili, že ľudia s nižšími príjmami prispeli na verejné statky približne rovnakou absolútnou sumou, t. j. vyšším percentom zo svojho príjmu, ako ľudia s vyššími príjmami. Tieto výsledky sú konzistentné aj s výsledkami štúdie Hofmeyr et al. (2007), ktorá tiež nezistila významné rozdiely medzi nominálnou výškou príspevkov nízko-

príjmových a vysokopríjmových jednotlivcov. K opačnému záveru dospeli Seçilmiş a Güran (2012). Výsledky ich experimentu ukázali, že príjmová heterogenita účastníkov mala štatisticky významný vplyv na výšku ich príspevkov na verejné statky. Subjekty s vyšším príjmom, prispievali na spoločný účet v absolútnej výške vyššou sumou. Informovanosť účastníkov o príjmovej heterogenite negatívne ovplyvnila objem ich dobrovoľných príspevkov. Ak účastníci vedeli, že členovia skupiny majú k dispozícii rozdielny objem peňažných prostriedkov, priemerná výška ich príspevkov bola nižšia.

V ďalšom laboratórnom experimente (Cherry et al. 2005) rozdelili účastníkov do dvoch skupín, ktoré hrali hru s verejnými statkami. V prvej skupine vznikla diferenciácia príjmu účastníkov experimentu s využitím vedomostného kvízu, ktorého sa pred začatím experimentu zúčastnili. Po vyhodnotení kvízu boli účastníci experimentu náhodne rozdelení do skupín a tak vznikli z hľadiska príjmu účastníkov heterogénne skupiny. V druhej skupine boli účastníci náhodne rozdelení do skupín a v rámci jednej skupiny mali rovnakú sumu peňazí. Tak sa vytvorili homogénne skupiny. Účastníci, ktorí boli rozdelení do heterogénnych skupín, prispeli na verejný statok menej, ako účastníci v homogénnych skupinách. Pritom spôsob získania experimentálnych peňazí nemal štatisticky významný vplyv na výšku príspevkov na verejný statok, t. j. účastníci, ktorí si ich zarobili v kvíze, prispeli približne rovnako, ako tí, ktorým ich systém automaticky prideliť. Vysokopríjmoví účastníci prispievali na verejný statok menej, ak boli členmi heterogénnej skupiny.

V laboratórnom experimente uskutočnenom Pengom (2021), porovnali povinné a dobrovoľné prispievania na verejné statky pri rozdielnych príjmoch jednotlivcov, aby otestovali Tieboutovu hypotézu (Peng 2021). Podľa tejto hypotézy, ak existuje veľký počet samospráv, ktoré sa od seba líšia poskytovanými verejnými statkami a úrovňou zdanenia, každá domácnosť si môže vybrať lokalitu, ktorá najviac vyhovuje jej preferenciám. Výsledky experimentu ukázali, že ľudia s vyššou úrovňou príjmu uprednostnili dobrovoľné prispievania na verejné statky a nižšiu úroveň zdanenia, zatiaľ čo ľudia s nižším príjmom uprednostňovali vyššiu mieru zdanenia a verejné poskytovanie statkov. Zaujímavým výsledkom bolo, že mnohí účastníci experimentu s vyšším príjmom sa pri dobrovoľnom prispievaní na verejné statky rozhodli na ich financovanie neprispieť.

Viacere výskumy potvrdili, že podmienená spolupráca je tiež významným faktorom. Ide o typ spolupráce, keď sú ľudia ochotní spolupracovať, t. j. prispievať na verejný statok, len vtedy, ak tak urobia aj ostatní. Keď vidia, že ostatní na verejný statok neprispeli takou sumou, ako očakávali, znížia svoje príspevky (Andreoni 1995). Fischbacher et al. (2001) sa zamerali na identifikáciu podmienenej spolupráce, keď zverejnili príspevky jednotlivcov. Ukázalo

sa, že ľudia sa výškou svojich príspevkov chceli priblížiť ostatným. Zistili tiež, že ľudia sú ochotní trestať tých, ktorí neprispievajú, alebo prispievajú veľmi málo. Bolo tomu tak aj v prípade, ak náklady na potrestanie čiernych pasažierov boli vysoké a neprinieslo im to žiadne dodatočné materiálne výhody.

Medzinárodné porovnanie ochoty trestať tých, ktorí nespolupracujú (Cason et al. 2002) uskutočnené na prípade Japonska a USA ukázalo, že japonskí účastníci experimentu boli oveľa ochotnejší trestať čiernych pasažierov ako Američania. Vo Švajčiarsku sa realizoval terénny experiment zameraný na preskúmanie podmieneného prosociálneho správania (Frey – Meier 2004). Univerzitní študenti mali možnosť darovať prostriedky na projekty univerzity. Ak študentom oznámili, že ostatní prispeli viac, viedlo to k rastu ich príspevkov.

Ďalší terénny experiment zameraný na výskum podmienenej spolupráce pri dobrovoľnom prispievaní na verejné statky sa realizoval v lyžiarskom stredisku vo Švédsku (Heldt 2005). Lyžiarom v tomto stredisku bola ponúknutá možnosť dobrovoľne prispieť na účet lyžiarskeho strediska, aby sa tak získali dodatočné zdroje na jeho rozšírenie. Ľudia boli ochotní darovať lyžiarskemu stredisku výrazne vyšší príspevok, ak mali informácie o výške príspevkov ostatných. Tiež sa ukázalo, že ak boli účastníci presvedčení, že ostatní prispievajú, ich vlastné príspevky boli vyššie.

Výsledky viacerých štúdií potvrdzujú, že výška príspevkov jednotlivcov je výrazne korelovaná s ich očakávaniami, koľko budú prispievať ostatní (napr. Komorita – Parks – Hubert 1992; Wit – Wilke 1992). Výsledky výskumu tiež naznačujú, že správanie skupiny je silne ovplyvnené jej zložením.

Reciprocita a záväzok sa tiež skúmali v experimentoch s verejnými statkami ako možné behaviorálne faktory, ktoré môžu ovplyvňovať spoluprácu medzi jednotlivcami. Výsledky experimentu (Kurzban et al. 2001) potvrdili, že subjekty boli ochotné prispievať na verejné blaho rovnako, alebo o niečo viac ako bol príspevok najnižšieho prispievateľa v skupine. Účastníci mali averziu voči nerovnosti, ktorá významne ovplyvňovala ich príspevky na verejné statky.

Rovnako aj ďalší experiment (Croson et al. 2005) preukázal konzistentnosť vplyvu efektu reciprocitu v rámci mechanizmu dobrovoľného prispievania. Subjekty experimentu sa snažili porovnávať svoje príspevky s ostatnými členmi svojej skupiny, pričom dochádzalo ku konvergencii príspevkov smerom k minimálnym príspevkom členov skupiny.

Pozitívna reciprocita sa v experimentoch s verejnými statkami spája najmä s ochotou subjektov dobrovoľne prispievať na verejné statky, ak vedia, že ostatní tiež prispievajú (podmienená spolupráca).

Vo väčšine prípadov však ľudia priamo nevedia, či a koľko prispievajú ostatní. Mohlo by sa zdať, že v takomto prípade nedochádza k negatívnej reciprocite. Fehr a Gächter (2000) však argumentujú, že negatívna reciprocita sa

prejavuje aj vtedy, ak subjekty nie sú informované o výške príspevkov ostatných. Deje sa tak, keď subjekty očakávajú, že ostatní sú čiernymi pasažiermi a konajú nekooperatívne. Výsledkom je, že čiernymi pasažiermi sa stanú nielen tí, ktorí sledujú svoj vlastný záujem, ale aj tí, pre ktorých je reciprocita a záväzok voči ostatným dôležitá, keďže sú ovplyvnení nepriamou negatívnou reciprocitou, t. j. predpokladajú, že ostatní neprispievajú a preto sa rozhodnú neprispievať. Aj keď motivácia stať sa čiernym pasažierom je pre tieto typy subjektov odlišná, sledovanie vlastného záujmu a recipročné správanie vedú k rovnakému výsledku.

Výsledky experimentov, ktoré realizovali Takeuchi a Seki (2023), ukázali, že vplyv poskytovania informácií subjektom výskumu na ich konanie nebol jednoznačný. V experimentoch využívajúcich mechanizmus dobrovoľného prispievania, v ktorom boli stanovené tzv. horné hranice pre poskytnutie verejného statku, a súčet príspevkov členov skupiny sa musel presne rovnať tejto hranici, sa ukázalo, že zverejňovanie horných hraníc síce zlepšilo koordináciu medzi členmi skupiny, viedlo však aj k rastu počtu čiernych pasažierov.

Ďalší výskum skúmal vplyv teórie citlivosti na posilnenie (angl. Reinforcement Sensitivity Theory – RST), ktorá umožňuje vysvetliť aj heterogénne správanie subjektov v experimente s verejnými statkami. Podľa Gray a McNaughton (2000) v tejto teórii sú relevantné tri motivačné systémy, ktoré sú založené na rozdieloch v citlivosti na odmeny a postihnutia, ktoré dokážu vysvetliť individuálne rozdiely v správaní subjektov. Prvým z nich je tzv. BAS systém (z angličtiny Behavioral Activation System), pod ktorého vplyvom sa jednotlivci rozhodujú medzi správaním, ktoré prinesie vyššie/nížšie odmeny (napr. aj to, či sa stanú čiernym pasažierom). Systém boj–útek–zmrazenie (z angličtiny Fight–Flight–Freeze System) sa aktivuje, ako prirodzená reakcia ľudského tela na nebezpečenstvo. Ide o stresovú reakciu, prostredníctvom ktorej ľudia reagujú na vnímané hrozby. Tretím systémom je systém BIS (z angličtiny Behavioral Inhibition System), ktorý ovplyvňuje konanie ľudí, ak sú vystavení konfliktným cieľom. Skatova a Ferguson (2010) skúmali individuálne rozdiely v správaní ľudí s využitím systémov BIS a BAS. Výsledky ich výskumu potvrdili, že individuálne rozdiely v základných motivačných mechanizmoch založené na citlivosti na odmenu a inhibíciu správania, vysvetľujú variabilitu ľudí vo vzájomnej (ne)spolupráci. Výskum ukázal, že systém BAS vedie k znižovaniu príspevkov na verejné statky a systém BIS, naopak, vedie k znižovaniu počtu čiernych pasažierov.

Soltanolkottabi, Ben-Arieh a Wu (2019) aplikovali hru s verejnými statkami na problém vakcinácie. Vychádzali z predpokladu, že správanie a postoje verejnosti k vakcinácii sú ovplyvnené ich úspešnosťou. Jednotlivci mali možnosť sa rozhodnúť, či podporia verejné zdravie vakcináciou. Výsledky ukázali, že

s rastom nákladov na očkovanie výrazne klesol počet subjektov, ktoré sa rozhodli pre vakcináciu. Ukázalo sa tiež, že viac ľudí sa rozhodlo dať zaočkovať, ak bola rýchlosť prenosu ochorenia v populácii vyššia, resp. rástla, čo evokuje potrebu chrániť seba a svoje okolie. Tento záver sa potvrdil aj v prípade epidémie SARS v roku 2003 v Hongkongu.

Spomedzi ďalších faktorov, ktoré ovplyvňujú rozhodnutie jednotlivcov o ich príspevku na financovanie verejných statkov sa skúmal napr. aj vplyv ekonomického vzdelania. Frank et al. (1993) ukázali, že ľudia s ekonomickým vzdelaním sa správajú menej kooperatívne. Tento záver potvrdili aj výsledky laboratórneho experimentu realizovaného v ČR, v ktorom sa skúmala ochota ľudí poskytovať dobrovoľné príspevky (Šeneklová – Špalek 2009), keď ekonomicky vzdelaní ľudia vykazovali nižšiu mieru spolupráce a vytvorili skupinu s najvyšším počtom čiernych pasažierov.

Výsledky týchto experimentov potvrdzujú, že časť populácie sa nezaradí medzi čiernych pasažierov ani vtedy, ak majú pre to vytvorené podmienky. Na druhej strane viaceré sociologické, ekonomické a behaviorálne faktory ovplyvňujú ich rozhodnutie o výške príspevku.

Občianske kolektívne financovanie

Model poskytovania verejných statkov založený na ochote ľudí dobrovoľne sa podieľať na ich financovaní, nachádza svoje praktické využitie vo svete, ale aj v podmienkach Slovenskej a Českej republiky. V Slovenskej republike funguje portál Darujme (predtým Dobrá krajina) alebo Ľudia ľuďom,⁷ ktoré riešia financovanie rôznych občianskych projektov. Medzi najúspešnejšie ukončené projekty patril napríklad projekt zameraný na ochranu biodiverzity v oblasti Dunajských luhov, alebo projekt pomoci deťom zo sociálne slabých rodín, ktorým hrozilo odlúčenie od rodičov. Z médií sú známe aj prípady pomoci ľuďom po výbuchu bytovky v Prešove v decembri roku 2019, kedy sa obyvateľom bytovky ľudia vyzbierali na pomoc ešte skôr, ako im ju poskytol štát, resp. pomoc farmárom z východného Slovenska, ktorí išli protestovať do Bratislavy, pričom ľudia sa vyzbierali na pohonné hmoty pre nich⁸. Prebehli aj početné zbierky na pomoc ľuďom a podnikom zasiahnutých krízou spôsobenou pandemiou Covid-19. Projekty z Českej republiky je možné podporiť napr. na portáli HitHit, alebo Daruj Správne.⁹

Občianske kolektívne financovanie (aj tzv. občiansky crowdfunding), je spôsob, ako sa ľudia môžu vyzbierať na realizáciu projektov, ktoré majú často

⁷ <https://darujme.sk> resp. <https://www.dobrakrajina.sk/sk/>, <https://www.ludialudom.sk/>

⁸ Protest farmárov - Máme toho dost! dostupné na internete <https://www.ludialudom.sk/vyzvy/6076>

⁹ <https://www.hithit.com/sk/home>, www.darujspravne.cz.

charakter verejných statkov. Zväčša ide o veľký počet malých príspevkov, ktoré sa vyzbierajú pomocou internetovej platformy. Rozvoj informačných technológií umožnil rozvoj týchto platforiem a v rámci nich aj kolektívne financovanie verejných statkov, keďže crowdfundingové platformy¹⁰ výrazne znižujú organizačné náklady na vyzbieranie potrebných finančných prostriedkov. Na týchto platformách sa spravidla zverejňujú informácie o projekte, jeho autorovi, stručný popis projektu a často aj minimálna hranica finančných prostriedkov, ktoré sa musia vyzbierať, aby sa projekt zrealizoval (zabezpečovací bod). Projekty často organizujú nespokojní občania, ktorí chcú získať prístup k vybranému verejnému statku, ale aj umelci, začínajúci podnikatelia, či vedci. Na platformách kolektívneho financovania možno nájsť aj projekty zamerané na statky a služby, ktoré štandardne financuje štát, napríklad knižnice, cyklotrasy, cesty, pouličné osvetlenie, parky, historické budovy a podobne.

V nasledujúcej tabuľke uvádzame prehľad niektorých platforiem existujúcich v Slovenskej republike.¹¹ Údaje uvádzame v členení podľa výšky vyzbieraných peňažných prostriedkov, počtu úspešných projektov, počtu darcov a za obdobie, za ktoré boli tieto dáta dostupné. Objem vyzbieraných peňažných prostriedkov vyjadruje objem prostriedkov, ktoré dokázala daná platforma alokovať prostredníctvom zverejnených projektov. Počet úspešných projektov poskytuje informáciu o projektoch, ktoré dosiahli stanovenú minimálnu hranicu potrebnú na ich realizáciu a následne boli realizované. Počet darcov udáva, koľko darcov prispelo prostredníctvom danej platformy. Údaje o portáli Startlab a Ludialudom uvádzame za celú platformu, aj v členení na projekty, ktoré možno považovať za verejno-prospešné. Na portáli *Startlab* sme vyfiltrovali takéto projekty v rámci sekcií *Ekológia, Kultúra, Lokálny rozvoj, Ľudské práva, Občiansky aktivizmus a Vzdelávanie a veda*. V rámci portálu *Ludialudom* sme údaje filtrovali v sekciách *Ľudia a kultúra, Ľudia a príroda, Aktívni ľudia, Ľudia a vzdelávanie, Ľudia a ich práva, Ľudia v komunite a Ľudia a technológia*.

¹⁰ Môžeme uviesť príklady: Spacehive (www.spacehive.com), Goteo (www.goteo.org), IOBY (www.ioby.org), People'sProject (www.peoplesproject.com/en/#all-categories), SmartSomeGood (startsomegood.com), Startnext (startnext.com), JustGiving (www.justgiving.com), GlobalGiving (www.globalgiving.org), Voorjebuurt (www.voorjebuurt.nl), Dobrá krajina (<https://www.dobrakrajina.sk/sk/>), HitHit (<https://www.hithit.com/sk/home>).

¹¹ Oslovili sme viacero platforiem zo Slovenskej aj Českej republiky (dobrakrajina.sk, ludialudom.sk, dakujeme.sk, startovac.cz, hithit.cz), avšak podarilo sa nám získať len údaje od niektorých z nich.

Tabuľka č. 1: Údaje o vybraných platformách občianskeho crowdfundingu v Slovenskej republike

Platforma (krajina)	Suma vzbieraných peňažných prostriedkov celkom (€)	Počet úspešných projektov celkom	Počet darcov celkom	Obdobie fungovania (roky)
Dobrakrajina.sk (SK)	884 313, 57	Nezverejnený údaj	5 787	2009-2018
Ludialudom.sk (SK)	16 172 199	6 324	217 492	2012-2021
Ludialudom.sk – len občianske projekty	5 214 875	1 013	Nezverejnený údaj	2012-2021
Startlab.sk (SK)	4 473 520	982	84 343	2015 - 2021
Startlab.sk (SK) – len občianske projekty	2 592 327	389	40 526	2015 - 2021

Zdroj: vlastné spracovanie na základe zverejnených dát na jednotlivých crowdfundingových platformách

Pre účely medzinárodného porovnania ďalej uvádzame vybrané údaje o zahraničných platformách občianskeho kolektívneho financovania v rovnakom členení. Vybrali sme európske crowdfundingové platformy z Nemecka (Startnext), Francúzska (Ulule), Španielska (Goteo) a Holandska (Voorjebuurt), jednu z Veľkej Británie (Spacehive) a jednu platformu pôsobiacu v Spojených štátoch amerických (Ioby). V Európskej únii sme vybrali najväčšie crowdfundingové platformy v rámci EÚ a z nich sme vybrali tie, ktoré sa zameriavajú na občiansky crowdfunding. V USA a vo Veľkej Británii sme tiež vybrali najväčšie platformy občianskeho crowdfundingu v daných krajinách.

Z dát uvedených v tabuľkách vyplýva, že tieto platformy dokážu alokovať relatívne veľké množstvo finančných prostriedkov a zároveň vzbudiť u ľudí záujem o kolektívne financovanie lokálnych statkov. Tieto údaje potvrdzujú, že občianske kolektívne financovanie sa v budúcnosti môže stať efektívnym nástrojom pri zabezpečovaní lokálnych verejných statkov a zároveň vytvoriť určitú mieru konkurencie v tejto oblasti pre samosprávy.

Tabuľka č. 2: Údaje o vybraných medzinárodných platformách občianskeho crowdfundingu

Platforma	Suma vyzbieraných peňažných prostriedkov celkom (€)	Počet úspešných projektov celkom	Počet darcov celkom	Obdobie fungovania (roky)
Startnext.com (DE)	128 648 316	12 966	1 874 000	2010–2021
Ulule.com (FR)	228 198 236	38 899	4 110 961	2016–2021
Goteo.org (ES)	14 429 444	1 593	180 740	2011–2021
Voorjebuurt.nl (NL)	5 096 298	1 516	60 240	2016–2021
Ioby.com (USA)	15 681 322	3 098	Nezverejnený údaj	2009–2021
Spacehive.com (GB)	24 000 000	1 800	Nezverejnený údaj	2012–2021

Zdroj: vlastné spracovanie na základe zverejnených dát na jednotlivých crowdfundingových platformách

Podľa Hudíka a Chovanculiaka (2018) práve občiansky crowdfunding dokáže riešiť tri hlavné problémy spojené so súkromným financovaním verejných statkov: vysoké organizačné náklady, problém zabezpečenia a problém čierneho pasažiera. Zníženie organizačných nákladov je dôsledkom technologického pokroku. Informačné technológie riešia tiež problém zabezpečenia, keďže na platformách je možné bezpečne zaplatiť príspevok s využitím overenej internetovej platby, napríklad cez platobnú kartu. Ak by sa stanovená minimálna hranica nedosiahla a projekt by sa nerealizoval, systém dokáže vrátiť príspevky späť na účet prispievateľov. Čiernych pasažierov nie je možné úplne eliminovať ani pri občianskom kolektívnom financovaní, je ich však možné identifikovať. Viaceré platformy ponúkajú možnosť zverejnenia darcov a tak je priamo na podstránke projektu možné zistiť, kto na projekt prispel. Takéto neanonymné financovanie je veľmi úspešné, keďže ľudia sú často motivovaní psychologickými a sociologickými faktormi a chcú sa identifikovať so sociálnou skupinou. Dôležitú úlohu môžu zohrávať aj sociálne médiá, keďže mnohé platformy ponúkajú možnosť zdieľania kampaní na sociálnych sieťach, napríklad na Facebooku.

V Slovenskej republike bol realizovaný výskum (Svidroňová et al. 2018), ktorý ukázal, že participatívne spravovanie prostredníctvom sociálnych sietí, je vo väčšine slovenských samospráv len obmedzené. V budúcnosti by mohlo

dôjsť k jeho rozšíreniu. Samosprávy by mohli začať viac využívať napríklad sociálnu sieť Facebook na získavanie informácií od občanov pre následné rozhodovanie, spätnú väzbu k návrhom regionálnej legislatívy, politiky a pod. V oblasti verejných statkov by bolo prínosom zdieľanie projektov na stránkach samospráv na sociálnych sieťach, čo by mohlo zvýšiť vnímanú dôveru kampaní.

Aj keď fenomén kolektívneho občianskeho financovania potvrdil, že ľudia sú ochotní sa dobrovoľne podieľať na financovaní verejných statkov, je potrebné skúmať, ako nastaviť motivačné mechanizmy tak, aby ľudia postupne nestratili záujem o tento druh financovania. Vyžaduje si to tiež lepšie rozlíšiť medzi statkami, ktorých financovanie by mohli postupne zabezpečovať občania na princípe dobrovoľnosti a tými, ktorých financovanie by malo zostať v kompetencii štátu.

Dôležitou časťou analýzy úspešnosti crowdfundingových platforiem je upozornenie aj na jeho negatívne skúsenosti. Patrí medzi ne napríklad to, že samotný crowdfunding nemusí byť vždy nenutne jednoduchšou formou získania peňažných prostriedkov. Potreba propagácie kampaní na zvýšenie záujmu o zapojenie jednotlivcov do ich financovania, si vyžaduje ďalšie peňažné prostriedky. Ak sa nenaplní cieľ kampane, môže to ovplyvniť reputáciu autorov kampane a úspešnosť ich budúcich projektov. Faktorom ovplyvňujúcim úspešnosť kampaní sa venujú viaceré štúdie, napríklad Van Montfort, Siebers, De Graaf (2020) zistili, že väčšia suma peňazí sa vyzbierala vo viac urbanizovaných oblastiach, čo pozitívne ovplyvnilo úspešnosť zverejnených kampaní. Ľudia z oblastí, v ktorých žijú rodiny s malými deťmi (od 0 do 15 rokov), boli ochotnejší prispievať na občianske crowdfundingové kampane v porovnaní s oblasťami, v ktorých žijú prevažne mladí dospelí (vo veku 15 až 25 rokov). Gooch et al. (2020) na základe analýzy projektov občianskeho kolektívneho financovania zistili, že občiansky crowdfunding môže poskytnúť alternatívny mechanizmus financovania verejno-prospešných projektov a tiež pomáha zvyšovať povedomie komunity o danom projekte, resp. o probléme, ktorý rieši. Faktormi ovplyvňujúcimi úspešnosť kampaní občianskeho kolektívneho financovania sa venovali aj De Crescenzo et al. (2021). Zistili, že úspešnosť kampane ovplyvňuje, či na financovanie zbiera prostriedky nezisková organizácia. Je možno prekvapujúce, že ak projekt predložila nezisková organizácia, pravidla sa podarilo vyzbierať menej peňažných prostriedkov. Pritom zverejnenie počtu prispievateľov nemalo na úspešnosť projektu štatisticky významný vplyv.

Priestor na kolektívne občianske financovanie sa ukazuje najmä pri lokálnych verejných statkoch (napr. komunitné centrá, knižnice, cyklotrasy, športové zóny, ihriská a podobne). Občianske kolektívne financovanie môže poskytnúť

núť príležitosti pre samosprávy na nižšej ako národnej úrovni, pokiaľ ide o informovanie občanov/používateľov, financovanie, komunikáciu, dôveru a územnú atraktivnosť. V každom prípade by malo ísť o dobrovoľné prispievanie na statky, ktoré majú verejno-prospešný charakter a aspoň do určitej miery spĺňajú podmienky nerivality spotreby alebo nevylúčiteľnosti zo spotreby. V Slovenskej republike tiež fungujú fondy, napríklad Fond prevádzky, údržby a opráv, do ktorého prispievajú jednotlivci je upravené zákonom a aj keď sa z neho financuje oprava alebo obnova spoločných priestorov bytových domov, nejde však o mechanizmus dobrovoľného prispievania, keďže tento príspevok si spravidla schvaľujú vlastníci bytov v bytových domoch a následne je pre vlastníkov bytov záväzný.

Možno tiež uvažovať s modelom, pri ktorom budú štát, resp. samospráva, sami tvorcami občianskych projektov na základe podnetov od občanov a aspoň určitou časťou aj sami podporia ich realizáciu. V tomto modeli by časť finančných prostriedkov vložila do projektu samospráva a na zvyšnú časť by sa občania poskladali drobnými príspevkami. Pri uplatnení takéhoto prístupu by však bolo potrebné postupovať veľmi citlivo, aby občania nezískali voči kolektívnemu financovaniu averziu a nemali pocit, že samospráva, resp. štát, na nich presúvajú bremeno financovania verejných statkov, ale aby to chápali ako dobrovoľnú spoluprácu občanov a príslušnej samosprávy.

Záver

V príspevku sme skúmali možnosť dobrovoľného financovania verejných statkov zo súkromných zdrojov s cieľom poukázať na vývoj od štandardnej teórie verejných statkov po ich alternatívne teórie s osobitným dôrazom na mechanizmus dobrovoľného prispievania a význam sociologických, behaviorálnych a ďalších faktorov na ich rozhodnutie o tom, či sa rozhodnú na verejné statky dobrovoľne prispieť. Alternatívne prístupy, ktoré vznikli v posledných desaťročiach, sa snažia nájsť účinný mechanizmus, ktorý by čo najviac odrážal potreby ľudí v tejto oblasti a zároveň riešil problém čierneho pasažiera. Žiadny z existujúcich mechanizmov však nie je univerzálne použiteľný a je potrebný ďalší vedecký výskum, ktorý prispeje k rozpracovaniu existujúcich alternatívnych modelov súkromného poskytovania verejných statkov. Rozvoj experimentálnej a behaviorálnej ekonómie otvára v tomto smere nové možnosti.

Z doterajšieho výskumu vyplýva, že ľudia sú za určitých podmienok ochotní sa dobrovoľne podieľať na financovaní verejných statkov. Ani tento mechanizmus však nedokáže úplne odstrániť problém čierneho pasažiera, na základe dôslednej analýzy a preskúmania faktorov ovplyvňujúcich ľudské

rozhodovanie, možno formulovať odporúčenia, ako tento problém vo veľkej miere eliminovať. Závbery citovaných výskumov ukazujú, že niektorí ľudia sa nestanú čiernymi pasažiermi, aj keď majú na to vytvorené podmienky.

Na druhej strane, kritika mechanizmu dobrovoľného prispievania zdôrazňuje, že ekonomické experimenty, na ktorých je doterajší výskum vo veľkej miere založený, sú vzdialené od reality a v kontrolovaných podmienkach v laboratóriu nie je možné dostatočne presne zistiť, ako by sa ľudia správali v reálnom svete. Preto je potrebné, aby sa ďalší výskum v tejto oblasti zamerával viac na testovanie v reálnych podmienkach, ako v laboratórnych experimentoch.

Zaujímavou praktickou alternatívou mechanizmu dobrovoľného prispievania je občianske kolektívne financovanie. Táto forma financovania verejných statkov má podobné atribúty ako hra s verejnými statkami. Napriek tomu, že má občianske kolektívne financovanie veľa výhod, nemožno ho však považovať za univerzálne použiteľný mechanizmus ako financovať verejné statky zo súkromných zdrojov. V súčasnosti plní skôr funkciu doplnkovej formy financovania.

V príspevku poskytujeme systematický prehľad relevantnej vedeckej literatúry z tejto oblasti. Poskytujeme tiež analytický pohľad na občianske kolektívne financovanie, keď sme tento mechanizmus využili ako praktickú analógiu k hre s verejnými statkami a ukázali, akým spôsobom sa môže v praxi realizovať dobrovoľné prispievanie na verejné statky. Systematizáciu realizovaného výskumu zameraného na behaviorálne a sociálno-psychologické faktory ovplyvňujúce motiváciu ľudí dobrovoľne prispievať na verejné statky, považujeme za pridanú hodnotu, najmä v kontexte prepojenia výsledkov zahraničného výskumu a výskumu na Slovensku zameraného na túto oblasť. Ďalší výskum by sa mal orientovať na ďalšie preskúmanie týchto faktorov. Pomôže to lepšie pochopiť, ako motivovať ľudí k prispievaniu na verejné statky zo súkromných zdrojov. Širšie využitie súkromného financovania verejných statkov by mohlo do poskytovania verejných statkov priniesť konkurenciu a prispieť k zvýšeniu ich kvality.

Eva Sirakovová je odborná asistentka na Katedre ekonomickej teórie, Národohospodárskej fakulty, Ekonomickej univerzity v Bratislave. Jej výskumné a pedagogické oblasti sú behaviorálna ekonómia, experimentálna ekonómia a ekonómia verejného sektora. Vo svojom výskume uplatňuje behaviorálny prístup k riešeniu rôznych socioekonomických problémov.

ORCID iD: 0000-0003-1591-4166.

Anetta Čaplánová je profesorkou na Katedre ekonomickej teórie Národohospodárskej fakulty Ekonomickej Univerzity v Bratislave. Vo svojom výskume sa zameriava na ekonómiu verejného sektora, pričom osobitnú pozornosť venuje vplyvu inštitucionálneho usporiadania na jeho fungovanie. V poslednom období sa venuje aj behaviorálnej ekonómii a využitiu jej poznatkov vo verejných politikách na miestnej a centrálnej úrovni.
ORCID iD: 0000-0003-3767-7042

LITERATÚRA

- ANDREONI, J., 1995: Warm-Glow Versus Cold-Prickle: The Effects of Positive and Negative Framing on Cooperation in Experiments. *The Quarterly Journal of Economics*, 110 (1), 1 – 21, DOI: <https://doi.org/10.2307/2118508>
- ANDREONI, J., 1988: Why free ride? *Journal of Public Economics*, 37(3), 291–304, DOI: [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(88\)90043-6](https://doi.org/10.1016/0047-2727(88)90043-6)
- ANDREONI, J., 1990: Impure Altruism and Donations to Public Goods: A Theory of Warm-Glow Giving. *The Economic Journal*, 100 (401), 464–477, DOI: <https://doi.org/10.2307/2234133>
- ANDREONI, J. – RAO, J. M., 2011: The power of asking: How communication affects selfishness, empathy, and altruism. *Journal of Public Economics*, 95(7-8), 513–520, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.12.008>
- BAGNOLI, M. – LIPMAN, B. L., 1992: Private provision of public goods can be efficient. *Public Choice*, 74 (1), 59–78, DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00175211>
- BALLIET, D. – PARKS, C. – JOIREMAN, J., 2009: Social value orientation and cooperation in social dilemmas: a meta-analysis. *Group Processes and Intergroup Relations*, 12 (4): 533. DOI: <https://doi.org/10.1177/1368430209105040>
- BARDSLEY, N., 2008: Dictator game giving: altruism or artefact? *Experimental Economics*, 11, 122 – 133, DOI: <https://doi.org/10.1007/s10683-007-9172-2>
- BENENSON, J. F. – PASCOE, J. – RADMORE, N., 2007: Children's altruistic behavior in the dictator game. *Evolution and Human Behavior*, 28(3), 168 – 175, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2006.10.003>
- BERGSTROM, T. – BLUME, L. – VARIAN, H., 1986: On the private provision of public goods. *Journal of Public Economics*, 29 (1), 25–49, DOI: [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(86\)90024-1](https://doi.org/10.1016/0047-2727(86)90024-1)
- BOHM, P., 1972: Estimating demand for public goods: An experiment. *European Economic Review*, 3(2), DOI: [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(72\)90001-3](https://doi.org/10.1016/0014-2921(72)90001-3)
- BRANDTS, J. – SAIJO, T. – SCHRAM, A., 2004: How Universal is Behavior? A Four Country Comparison of Spite and Cooperation in Voluntary Contribution Mechanisms. *Public Choice*, 119 (1), 381–424, DOI: <https://doi.org/10.1023/B:PUCH.0000033329.53595.1b>

- BUCKLEY, E. – CROSON, R., 2006: Income and wealth heterogeneity in the voluntary provision of linear public goods. *Journal of Public Economics*, 90 (1), 935–955, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2005.06.002>
- BUCHANAN, J. M., 1965: An Economic Theory of Clubs. *Economica*, 32(125), DOI: <https://doi.org/10.2307/2552442>
- BURLANDO, R. – HEY, J. D., 1997: Do Anglo-Saxons free-ride more? *Journal of Public Economics*, 64 (1), 41–60, DOI: [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(96\)01609-X](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(96)01609-X)
- CASON, T. N. – SAIJO, T. – YAMATO, T., 2002: Voluntary Participation and Spite in Public Good Provision Experiments: An International Comparison. *Experimental Economics*, 5(1), 133–153, <https://doi.org/10.1023/A:1020317321607>
- CASON, T. N. – ZUBRICKAS, R., 2017: Enhancing fundraising with refund bonuses. *Games and Economics Behavior*, 101, 218 – 233, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.geb.2015.11.001>
- CONLON, J. R. – PECORINO, P., 2021: Public good provision with participation costs. *Journal of Public Economic Theory*, 24(2), 241–258, DOI: <https://doi.org/10.1111/jpet.12551>
- CROSON, R. – MARKS, M., 2000: Step Returns in Threshold Public Goods: A Meta - and Experimental Analysis. *Experimental Economics*, 2(3), 239 – 259, DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1009918829192>
- CROSON, R. et al., 2005: Reciprocity, matching and conditional cooperation in two public goods games. *Economics Letters*, 87(1)1, 95-10, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2004.10.007>
- DE CRESCENZO, V. et al., 2021: Civic crowdfunding: A new opportunity for local governments. *Journal of Business Research*, 123, 580–587. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.10.021>
- Dobrá Krajina, 2018: Report pre darcov. Bratislava: Nadácia Pontis. Dostupné z <https://www.nadaciapontis.sk/data/files/report%20pre%20darcov%202018%20%e2%80%93%20final2.pdf>
- DIAMOND, P. – VARTIAINEN, H., 2007: Behavioral economics and its applications. Princeton University Press. ISBN 978-0691122847.
- FEHR, E. – GÄCHER, S., 2000: Fairness and Retaliation: The Economics of Reciprocity. *Journal of Economic Perspectives*, 14 (3), 159-181, DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.14.3.159>
- FIEDLER, S. – GLÖCKNER, A. – NICKLISCH, A., 2012: The influence of social value orientation on information processing in repeated voluntary contribution mechanism games: An eye-tracking analysis. In A. Innocenti & A. Sirigu (Eds.), *Neuroscience and the economics of decision making* (pp. 21–53). Routledge/Taylor & Francis Group.
- FISCHBACHER, U. – GÄCHER, S. – FEHR, E., 2001: Are people conditionally cooperative? Evidence from a public goods experiment. *Economics Letters*, 71(3), 397–404, DOI: [https://doi.org/10.1016/S0165-1765\(01\)00394-9](https://doi.org/10.1016/S0165-1765(01)00394-9)

- FRANK, R. H. – GILOVICH, T. – REGAN, D. T., 1993: Does Studying Economics Inhibit Cooperation? *Journal of Economic Perspectives*, 7(2), 159 – 171, DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.7.2.159>
- FREY, B. S. – MEIER, S., 2004: Social Comparisons and Pro-social Behavior: Testing “Conditional Cooperation” in a Field Experiment. *American Economic Review*, 94(5), 1717–1722, DOI: <https://doi.org/10.1257/0002828043052187>
- Goteo, 2020: Impact Data. Geoteo.com. Dostupné z: <https://en.goteo.org/>
- GRAY, J. A. – McNAUGHTON, N., 2000: The neuropsychology of anxiety: An enquiry into the functions of the septo-hippocampal system. Oxford University Press, Oxford.
- HARBAUGH, W. T. – MAYR, U. – BURGHART, D. R., 2007: Neural Responses to Taxation and Voluntary Giving Reveal Motives for Charitable Donations. *Science*, 316(5831), 1622–1625. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.1140738>
- HELDT, T., 2005: Conditional Cooperation in the Field: Cross-Country Skiers’ Behavior in Sweden. [Cit. 2021-12-17] Dostupné z: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:521585/FULLTEXT01.pdf>
- HOFMEYR, A. – BURNS, J. – VISSER, M., 2007: Income inequality, reciprocity and public good provision: an experimental analysis. *South African Journal of Economics*, 75(3), 508–520, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1813-6982.2007.00127.x>
- HUDÍK, M. – CHOVANCULIAK, R., 2018: Private Provision of Public Goods via Crowdfunding. *Journal of Institutional Economics*, 14(1), 23–44, DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2728585>
- GOOCH, D. et al., 2020: The benefits and challenges of using crowdfunding to facilitate community-led projects in the context of digital civics. *International Journal of Human-Computer Studies*, 134, 33–43. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2019.10.005>
- CHERRY, T. L. – KROLL, S. – SHOGREN, J. F., 2005: The impact of endowment heterogeneity and origin on public good contributions: evidence from the lab. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 57(3), 357 – 365, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2003.11.010>
- LANG, H. – DEANGELO, G. – BONGARD, M., 2018: Explaining Public Goods Game Contributions with Rational Ability. *Games*, 9(2), DOI: <https://doi.org/10.3390/g9020036>
- Ioby, 2020: About Ioby – Impact- By the Numbers. Ioby.com. Dostupné z: <https://ioby.org/about>
- ISAAC, R. M. – WALKER, J. M., 1988: Communication and free-riding behavior: The voluntary contribution mechanism. *Economic Inquiry*, 26(4), 585–608, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1988.tb01519.x>
- KOMORITA, S. – PARKS, C. – HUBERT, L., 1992: Reciprocity and the induction of cooperation in social dilemmas. *Journal of Personality and Social Psychology* 62: 607–617.

- KURZBAN, R. et al., 2001: Incremental Commitment and Reciprocity in a Real-Time Public Goods Game. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(12), DOI: <https://doi.org/10.1177/01461672012712009>
- KURZBAN, R. – HOUSER, D., 2011: Individual differences in cooperation in a circular public goods game. *European Journal of Personality*, 15(1), 37–52. DOI: <https://doi.org/10.1002/per.420>
- ĽudiaĽuďom, 2020: Výročná správa za rok 2020. Bratislava: ĽudiaĽuďom. Dostupné z: <https://www.ludialudom.sk/Info/ktosme>
- ĽudiaĽuďom, 2021: Výročná správa za rok 2021. Bratislava: ĽudiaĽuďom. Dostupné z: <https://www.ludialudom.sk/Info/ktosme>
- MARGOLIS, J., 1955: A Comment on the Pure Theory of Public Expenditure. *The Review of Economics and Statistics*, 37(4), DOI: <https://doi.org/10.2307/1925848>.
- MARWELL, G. – AMES, R. E., 1979: Experiments on the Provision of Public Goods. I. Resources, Interest, Group Size, and the Free-Rider Problem. *American Journal of Sociology*. 84(6),1335–1360, DOI: <https://doi.org/10.1086/226937>
- MARWELL, G. – AMES, R. E., 1980: Experiments on the Provision of Public Goods. II. Provision Points, Stakes, Experience, and the Free-Rider Problem. *American Journal of Sociology*. 85 (4), 926–937, DOI: <https://doi.org/10.1086/227094>
- MASCLET, D. et al., 2003: Monetary and Nonmonetary Punishment in the Voluntary Contributions Mechanism. *American Economic Review*, 93(1),366–380. DOI: <https://doi.org/10.1257/000282803321455359>
- McBRIDE, M., 2004: Discrete public goods under threshold uncertainty. *Journal of Public Economics*, 90 (6-7), DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2005.09.012>
- MIKUŠOVÁ MERIČKOVÁ, B. – STEJSKAL, J., 2014: Hodnota statku kolektívnej spotreby. *Politická ekonomie*, 60 (2), 216 – 231, DOI: <https://doi.org/10.18267/j.polek.947>
- MILLER, D., 1993: Public Goods without the State. *Critical Review*, 7 (4), 505–523, DOI: <https://doi.org/10.1080/08913819308443315>
- MUSGRAVE, R. A. – MUSCRAVE, P. B., 1989: *Public Finance in Theory and Practice (5th Edition) (Subsequent)*. McGraw-Hill College. ISBN 978-0070441279
- OLSON, M., 1965: *The Logic of Collective Action: Public goods and the theory of groups*. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 978-0674537514
- PENG, H., 2021: An experimental study on voluntary vs. compulsory provision of public goods under the vote-with-feet mechanism. *Evolutionary and Institutional Economics Review*, 18, 1- 19, DOI: <https://doi.org/10.1007/s40844-020-00192-z>
- PODDER, S. – RIGHI, S., 2023: Complexity of Behavioural Strategies and Cooperation in the Optional Public Goods Game. *Dynamic Games and Applications*, DOI: <https://doi.org/10.1007/s13235-022-00485-5>
- RONDEAU, D. – LIST, J. A., 2008: Matching and challenge gifts to charity: evidence from laboratory and natural field experiments. *Experimental Economics*, 11, 253–267. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10683-007-9190-0>
- SAMUELSON, P. A., 1954: The Pure Theory of Public Expenditure. *The Review of Economics and Statistics*, 36(4), DOI: <https://doi.org/10.2307/1925895>

- SEÇILMIŞ, I. E. – GÜRAN, M. C., 2012: Income Heterogeneity in the Voluntary Provision of Dynamic Public Goods. *Pacific Economics Review*, 17(5), 693 – 707, DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-0106.12006>
- SERVÁTKA, M., 2009: Separating reputation, social influence, and identification effects in a dictator game. *European Economics Review*, 53(2), 197 – 209, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2008.04.001>
- SIMPSON, B. – WILLER, R., 2015: Beyond Altruism: Sociological Foundations of Cooperation and Prosocial Behavior. *Annual Review of Sociology*, 41(1), 43–63. DOI: <https://doi.org/10.1146/ANNUREV-SOC-073014-112242>
- SKATOVA, A. – FERGUSON, E., 2011: What makes people cooperate? Individual differences in BAS/BIS predict strategic reciprocation in a public goods game. *Personality and Individual Differences*, 51(3), 237–241. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.05.013>
- SOLTANOLKOTTABI, M. – BEN-ARIEH, D. – WU, C. H., 2019: Modeling Behavioral Response to Vaccination Using Public Goods Game. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, 6(2), 268–276. DOI: <https://doi.org/10.1109/tcss.2019.2896227>
- Spacehive, 2021: About us. Spacehive.com. Dostupné na internete: <https://www.spacehive.com/about>
- StartLab, 2021: Čo je StartLab. Bratislava: StartLab. Dostupné na internete: <https://www.startlab.sk/co-je-startlab/>
- StartNext, 2021: Startnext statistics. Startnext Crowdfunding GmbH. Dostupné z: <https://www.startnext.com/about/startnext.html>
- SVIDROŇOVÁ, M. M. – KAŠČÁKOVÁ, A. – VRBIČANOVÁ, V., 2018: Can Social Media be a Tool for Participatory Governance in Slovak Municipalities? *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 11(2), 81–101. DOI: <https://doi.org/10.2478/nispa-2018-0014>
- ŠENEKLOVÁ, J. – ŠPALEK, J., 2009: Jsou ekonomové jiní? Ekonomický model versus realita. *Politická ekonomie*, 57(1), DOI: <https://doi.org/10.18267/j.polek.668>
- ŠPALEK, J. – BERNÁ, Z., 2011: Threshold Effectiveness in Contributing to the Public Goods: Experiments involving Czech Students. *Prague Economic Papers*, 2011(3), 250–267.
- TABARROK, A., 1998: The Private Provision of Public Goods via Dominant Assurance Contracts. *Public Choice*, 96(3-4), 345–362. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1004957109535>
- TAKEUCHI, A. – SEKI, E., 2023: Coordination and free-riding problems in the provision of multiple public goods. *Journal of Economic Behavior and Organization*. 206, 95-121, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.11.022>
- THALER, R. H., 2017: Neočekávané chování: Podivuhodný příběh behaviorální ekonomie. Argo, Dokořán. ISBN: 9788025721216.
- Ulule, 2021: Ulule statistics. Ulule.com. Dostupné na internete: <https://www.ulule.com/stats/>

- VAN MONTFORT, K. – SIEBERS, V. – DE GRAAF, F. J., 2020. Civic Crowdfunding in Local Governments: Variables for Success in the Netherlands? *Journal of Risk and Financial Management*, 14(1), 8. DOI: <https://doi.org/10.3390/jrfm14010008>
- Voorjebuurt, 2021: Our Impact. Voorjebuurt.nl. Dostupné na internete: <https://voorjebuurt.nl/en/>
- WIT, A. P. – WILKE, H. A., 1992: The effect of social categorization on cooperation in three types of social dilemmas. *Journal of Economic Psychology*, 13(1), 135–151. DOI: [https://doi.org/10.1016/0167-4870\(92\)90056-D](https://doi.org/10.1016/0167-4870(92)90056-D)